

КОНЦЕПЦІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ КАПІТАЛУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

*МЛІНЦОВА О.С., ВИКЛАДАЧ, МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.О. СУХОМАЙНСЬКОГО*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нестабільність економічної ситуації в Україні, девальвація гривні й загальний спад господарської діяльності в країні у 2014-2016 рр. призвели до погіршення стану розрахунків підприємств за борговими зобов'язаннями перед своїми акціонерами, постачальниками та перед іншими пов'язаними юридичними особами. Низька платоспроможність підприємств викликає зростання обсягів кредиторської заборгованості, яка відображається у формі 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

Одночасно з відображенням списання кредиторської заборгованості, за якою минув строк позовної давності, у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності визнаємо та відображаємо інший операційний дохід, який є джерелом визнання прибутку. Прибуток є частиною власного капіталу підприємства, збереження якого свідчить про стабільність його існування та забезпечення його господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку теорії і практики бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості присвячено ряд праць зарубіжних та вітчизняних учених: Ф.Ф. Бутинця, М. Добія, С.Ф. Голова, В.М. Костюченко, Р. Метезіча, Л.В. Нападовської С.І. Маслової, Я.В. Соколова, В.В. Сопка, Ш. Сандера, М.Г. Чумаченка, А.П. Шаповалової та інших. Зміст концепції збереження капіталу розкрито у роботі С.Ф. Голова та В.М. Костюченко [1, с. 757]. Але політиці управління позиковим капіталом і факторам, що можуть вплинути на діяльність підприємств, приділено недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення впливу кредиторської заборгованості на фінансову стійкість підприємства в умовах конкурентного ринкового середовища та розробка практичних рекомендацій щодо наближення до реального стану доходу враховуючи концепції збереження капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують дві концепції збереження капіталу: фінансова і фізична. Відповідно до положень «Концептуальної основи» концепція збереження капіталу забезпечує зв'язок між концепціями капіталу і концепціями прибутку, оскільки дає перелік ознак, як відправну точку визнання доходу від реалізації товарів (робіт, послуг). Принципи та концепції, наведені у «Концептуальних основах складання та подання фінансових звітів» не є законодавчим документом, але їх положення враховуються при веденні обліку та складанні фінансової звітності відповідно до вимог МСФЗ [3,4]. Частина з них відображена у Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», а інша частина у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до складання фінансової звітності» [5].

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено, що зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [7]. Наявність кредиторської заборгованості у підприємства суттєво впливає на забезпечення оборотними коштами. Повільні розрахунки по її погашенню надають підприємствам додаткову можливість короткострокового фінансування. Підприємства в більшості випадків самостійно вирішують питання щодо обсягів, строків і форми платежів постачальникам. Що стосується розрахунків з бюджетом і банками, підприємства намагаються виконувати свої фінансові зобов'язання, оскільки це пов'язано з застосуванням штрафних санкцій за порушення як строків, так і обсягів платежів. Тому наявність кредиторської заборгованості свідчить про те, що підприємства свої фінансові труднощі перекладають перш за все на своїх постачальників [2, с. 143-148]. Аналіз кредиторської заборгованості починається з вивчення складу і структури кредиторської заборгованості за даними форми № 1 «Баланс (звіт про фінансовий стан)», а також доповненням форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» інформацією про поточні зобов'язання: суми зобов'язань за об'єктами їх виникнення; суми поточних зобов'язань у межах строків їх погашення; суми поточних зобов'язань, за якими закінчився строк їх погашення (прострочена заборгованість), та суми списаної кредиторської заборгованості, за якою минув строк позивної давності, з метою поліпшення інформаційного забезпечення проведення аналізу платоспроможності підприємства [2, с. 143-148].

Конверсія боргу в капітал – компромісний шлях реструктуризації боргу, коли юридична особа-боржник збільшує свій статутний капітал на суму, пропорційну до суми боргу перед кредитором, а кредитор «обмінює» своє право вимоги до боржника на частку в його статутному капіталі. Цей механізм використовується у всьому світі через свою вигідність як для боржника, так і для кредитора, який не витрачає часових та майнових ресурсів на примусове стягнення заборгованості. Натомість, кредитор збільшує свою частку в капіталі боржника, що часто дозволяє отримати вирішальний вплив на прийняття рішень, та отримує шанс повернути власні кошти у вигляді дивідендів. Окрім цього, механізм переведення боргу в капітал є привабливою альтернативою прощення боргу в аспекті оподаткування, оскільки, на відміну від останнього, не передбачає віднесення суми зобов'язання до складу доходу.

Нажаль, в Україні механізм переведення боргу в капітал використовується з обережністю: суб'єкти господарювання вимушені прориватися через законодавчі перепони на шляху до реалізації поставленої мети. Це пов'язано з майже повною відсутністю та неоднозначністю правових норм, що фактично збільшує потенційні ризики від використання зазначеного механізму.

Основною перепорою для товариств з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ), які бажать реструктурувати власні борги, надавши кредиторів частку в зареєстрованому (поійовому) капіталі, залишається ст. 144 Цивільного кодексу України (далі – ЦК). Норма статті в категоричній формі забороняє звільняти учасника товариства від обов'язку внесення вкладу до статутного капіталу, в тому числі шляхом зарахування вимог до товариства. Це означає, що ТОВ не може просто збільшити статутний капітал та зарахувати грошові вимоги кредитора до ТОВ з вимогами про внесення вкладу до статутного капіталу товариства до кредитора. Доводом на користь такого підходу тут може бути те, що відповідно до положень ЦК України зарахуванню підлягають саме однорідні вимоги, тоді як господарське товариство не може вимагати від учасника внести вклад до статутного капіталу: внесення вкладу залишається правом, а не обов'язком учасника. Формально обійти заборону, викладену в ст. 144 ЦК, дозволяє наступна опція: внесення кредитором майнового вкладу в статутний капітал у вигляді права вимоги до цього товариства. Це відповідає законодавству, оскільки право вимоги є майновим правом, тобто майном і не споживною річчю, з огляду на ст. 190 ЦК України. У такому випадку кредитор не звільняється від внесення вкладу до

статутного капіталу товариства, а боргове зобов'язання припиняється поєднанням кредитора та боржника в одній особі без порушення питання про однорідність зустрічних вимог, що має бути документовано відповідним чином. Існує позиція, що таке вирішення, по суті, є прихованим звільненням учасника від обов'язку внесення вкладу до статутного капіталу.

Варто також зазначити, що найближчого часу ситуація з ТОВ може змінитися на краще, адже 10.05.2016. Верховна Рада України прийняла в першому читанні законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації права на конвертацію грошових вимог до товариства на внесок до його статутного капіталу». Вказаним проектом передбачається звуження змісту ст. 144 Цивільного кодексу України: заборона звільнення учасника ТОВ від внесення вкладу до статутного капіталу має стосуватись саме первинного вкладу при заснуванні товариства. Запропоновано доповнити ст. 52 Закону України «Про господарські товариства» нормою, яка прямо дозволяє зараховувати грошові вимоги до товариства в рахунок вкладів до статутного капіталу у випадку його збільшення, якщо інше не передбачено статутом цього товариства.

На жаль, законодавчі реформи не закінчуються на самій лише ст. 144 ЦК. Внесення майнового вкладу до статутного капіталу порушує питання обов'язку сплати ПДВ з внесених до статутного капіталу майнових прав. Об'єктом оподаткування ПДВ є постачання товарів, місце постачання яких розташоване на митній території України. Постачання товарів включає будь-яку передачу прав на розпорядження товарами, що охоплює внесення вкладу до статутного капіталу. Поняття «товар», згідно з п. 14.1.244 Податкового кодексу України (далі – ПК), означає «матеріальні та нематеріальні активи, земельні частки (паї), а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення»[6]. Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», активи – це «ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому». Через ці всеосяжні визначення відступлення права вимоги формально підпадає під визначення «товар». Проблема полягає в тому, що незважаючи на принципову відмінність між податком на прибуток підприємств та ПДВ, поняття «товар» є спільним для всього ПКУ, визначається в його загальній частині та стосується як податку на прибуток підприємств,

так і ПДВ. Тому їй вказана постанова ВАСУ, яка, по суті, стосувалась лише оподаткування податком на прибуток, має відношення і до оподаткування ПДВ.

На практиці трапляються досить винахідливі підходи переведення боргів товариств перед своїми учасниками у капітал. Українське законодавство передбачає таке поняття як додатковий внесок. Мало хто розуміє, що це таке. Напевне можна сказати, що це хоч і вклад учасників до товариства, а не господарська операція, але він спрямований не у статутний капітал і не призводить до його збільшення. Схоже з поняттям «премії» у доктрині деяких іноземних юрисдикцій.

З практичної позиції, такий «додатковий внесок», що фактично не сплачується, а зараховується з вимогами кредитора до товариства як зустрічні однорідні вимоги, за відповідного обґрунтування може дозволити, по-перше, обійти заборону на звільнення учасників від внесення вкладів до статутного капіталу, оскільки не є таким; по-друге, не відносити такий внесок до складу доходів, оскільки він нібито не є прощенням боргу, фінансовою допомогою чи іншою господарською операцією; по-третє, не сплачувати ПДВ, оскільки він не є постачанням товарів чи послуг.

Однак, на нашу думку, цей підхід породжує багато питань саме у зв'язку з правовою невизначеністю таких відносин. Звичайно, вона дає змогу найбільш сміливим підприємствам позбутися боргів. Але ж контролюючі органи можуть використати таку невизначеність на свою користь і витлумачити відповідні відносини іншим чином.

Ситуація з акціонерними товариствами (далі – АТ) не набагато відрізняється від ситуації з ТОВ, хоча ч. 2 ст. 21 Закону України «Про акціонерні товариства» прямо передбачає, що «акціонерним товариствам дозволяється емісія акцій та облігацій для переведення зобов'язань товариства у цінні папери в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку». Порядок переведення зобов'язань АТ в облігації Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) врегулювала, а от переведення зобов'язань в акції – ні. По суті, це нівелює право, передбачене законом, оскільки його реалізація без відповідного підзаконного акту є неможливою.

Однак є підстави вважати, що ситуація має кардинально змінитись найближчим часом, оскільки 10.06.2016 р. НКЦПФР опублікувала проект рішення «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національної комісії з цінних паперів та

фондового ринку (щодо переведення зобов'язань в акції)», яким пропонується внести зміни до Порядку збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства та до Порядку реєстрації випуску акцій при зміні розміру статутного капіталу акціонерного товариства. Відповідно до вказаного проекту рішення, статутний капітал може бути збільшено, зокрема, за рахунок прав вимоги за грошовими зобов'язаннями, крім прав вимоги за зобов'язаннями з виплати заробітної плати, а також за зобов'язаннями щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів та іншими зобов'язаннями перед державним й місцевими бюджетами. У такому випадку грошові зобов'язання припинятимуться зарахуванням зустрічних однорідних вимог.

У випадку надання АТ «зеленого світла» на переведення зобов'язань в акції, питання ПДВ не виникатиме. Це пояснюється тим, що акції – це цінні папери, вони будуть придбані за грошові кошти, хоч і шляхом зарахування зустрічних вимог, а така операція не є об'єктом оподаткування ПДВ.

Висновки. Незалежно від форми власності, діяльність підприємства тісно пов'язана із виникнення кредиторської заборгованості. Її розмір прямо впливає на фінансову стійкість та платоспроможність підприємства. Саме тому визначенню та вивченню цієї категорії необхідно приділяти важливе значення, адже від прийнятих сьогодні рішень залежать стан та перспективи розвитку підприємства завтра. Наразі основною перешкодою для переведення боргу в статутний капітал ТОВ є заборона Цивільного Кодексу України звільняти учасника від внесення вкладів до статутного капіталу шляхом зарахування зустрічних вимог. Можливим вирішенням є внесення кредитором до статутного капіталу ТОВ-боржника права вимоги за відповідним грошовим зобов'язанням, однак це може тлумачитись як звільнення учасника від внесення вкладу до статутного капіталу. Недосконалість формулювань Податкового Кодексу також породжує певний ризик нарахування ПДВ на операцію зі внесення грошових вимог до статутного капіталу товариств з обмеженою відповідальністю.

Література.

1. **Голов С.Ф.** Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: [Практичний посібник] / **С.Ф. Голов, В.М. Костюченко.** – К. : Лібра, 2001. – 840 с.

2. **Куришук В.В.** Короткострокове кредитування зовнішньоекономічної діяльності підприємств українськими банками / Формування ринкових відносин в Україні. – № 12. – 2008. – С. 143-148.

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» від 01.01.2012 р. / Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfm.gov.ua>

4. Міжнародний стандарт фінансової звітності 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» від 15.03.2012 р. / Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfm.gov.ua>

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

6. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р., із змінами, внесеними згідно із законом № 5471-VI від 06.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене Наказом Міністерства фінансів України 31.01.2000 р. № 20, внесеними згідно із Наказом Міністерства фінансів № 1591 від 14.08.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

References.

1. **Holov S.F., and Kostyuchenko V.M.** (2001). *Bukhhalters'kyi oblik za mizhnarodnyimi standartamy* [Accounting according to international standards: examples and comments]. Kyiv: Libra, p. 840 [in Ukrainian].

2. **Kuryshchuk V.V.** (2008). *Korotkostrokovye kredyтування zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti pidpryyemstv ukrayins'kymy banka my* [Short-term lending of foreign trade activities of enterprises of Ukrainian banks]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini – Formation of market relations in Ukraine*, No 12, pp. 143-148 [in Ukrainian].

3. *Mizhnarodnyy standart bukhhalters'koho obliku 1 «Podannya finansovoykh zvitiv» vid 01.01.2012* [International accounting standard 1 «Presentation of financial statements» from 01.01.2012]. *Rada z Mizhnarodnykh standartiv bukhhalters'koho obliku (IASB) – The Council for International accounting standards (IASB)*. (2012). Retrieved from <http://www.minfm.gov.ua> [in Ukrainian].

4. *Mizhnarodnyy standart finansovoyi zvitnosti 32 «Finansovi instrumenty: rozkryttya ta podannya» vid 15.03.2012* [International financial reporting standard 32 «Financial instruments: disclosure and presentation» from 15.03.2012]. *Rada z Mizhnarodnykh standartiv bukhhalters'koho obliku (IASB) – The Council for International accounting standards (IASB)*. (2012). Retrieved from <http://www.minfm.gov.ua> [in Ukrainian].

5. Natsional'ne polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 1 «Zahal'ni vymohy do finansovoyi zvitnosti», zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 07.02.2013 r. № 73 [National provision (standard) of accounting 1 «General requirements to financial reporting», approved by the Ministry of Finance of Ukraine from 07.02.2013, № 73]. (2013). Retrieved from <http://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

7. Pro bukhhalters'kyi oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini : Zakon Ukrainy № 996-XIV vid 16.07.1999 [On accounting and financial reporting in Ukraine : Law of Ukraine No. 996-XIV of 16.07.1999]. (1999). Retrieved from www.rada.gov.ua [in Ukrainian].

8. Polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 11 «Zobov'yazannya», zatverdzhene Ministerstva finansiv Ukrainy 31.01.2000 r. № 20 [Regulation (standard) accounting 11 «Commitments», approved by the Ministry of Finance of Ukraine of 31.01.2000, No. 20 introduced by the Ministry of Finance Order No. 1591 dated 14.08.2013]. (2000). Retrieved from <http://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

Анотація.

Млинцова О.С. Концепція збереження капіталу через призму кредиторської заборгованості.

У статті проаналізовано концепцію капіталу та його збереження у затверджених НП(С)БО. Метою статті було визначення впливу кредиторської заборгованості на фінансову стійкість підприємства в умовах конкурентного ринкового середовища та розробка практичних рекомендацій щодо наближення до реального стану доходу враховуючи концепції збереження капіталу. Об'єкт дослідження – теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми обліку кредиторської заборгованості з огляду на принцип нарахування та відповідності доходів і витрат. Запропоновано ведення обліку кредиторської заборгованості з врахуванням концепцій збереження капіталу.

Ключові слова: кредиторська заборгованість, принцип нарахування і відповідності доходів і витрат, концепція збереження капіталу.

Аннотация.

Млинцова Е.С. Концепция сохранения капитала из призмы кредиторской задолженности.

В статье проанализирована концепция капитала и его сохранения в утвержденных НП (С) БУ. Целью статьи было определение влияния кредиторской задолженности на финансовую устойчивость предприятия в условиях конкурентной рыночной среды и разработка практических рекомендаций по приближению к реальному положению дохода учитывая концепции сохранения капитала. Объект исследования - теоретико-методологические и организационно-практические проблемы учета кредиторской задолженности с учетом принципа начисления и соответствия доходов и расходов. Предложено ведения учета кредиторской задолженности с учетом концепций сохранения капитала.

Ключевые слова: кредиторская задолженность, принцип начисления и соответствия доходов и расходов, концепция сохранения капитала.

Abstract.

Mlntsova O. Concept preservation of capital through the prism payable.

The article analyzes the concept of capital and its preservation in approved emergency. The purpose of the article was to determine the impact of payables to financial stability of the company in a competitive market environment and to develop practical recommendations for approaching the real state income concepts including preservation of capital. Object of research – theoretical, methodological, organizational and practical problems of accounts payable due to the accrual basis and matching revenues and expenses. An accounting payable with regard to capital preservation concepts.

Key words: *Accounts payable, accrual basis and matching revenues and expenses, capital preservation concept.*

УДК 338 : 658

ОБҐРУНТУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІТИКИ ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

**НАГАЄВА Г.О., СТАРШИЙ ВИКАДАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.В. ДОКУЧАЄВА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Джерела формування оборотних активів значною мірою визначають ефективність їх використання. Раціональне формування та використання оборотних активів впливає на їх оборотність, фінансові результати та фінансовий стан підприємства. Характер джерел формування та різний режим використання власних і позикових джерел є вирішальними факторами впливу на ефективність використання капіталу підприємства.

Основними завданнями управління оборотними активами є забезпечення фінансовими ресурсами поточної діяльності підприємства, своєчасне проведення всіх поточних розрахунків; підтримка високої ліквідності підприємства; підвищення ефективності використання оборотних активів [1].

Різноманіття завдань фінансового управління оборотними активами дозволяє застосувати до оцінки ефективності політики фінансування оборотних активів багатокритеріальний підхід і виділити критерії її ефективності: достатність; ризик; рентабельність; вартість залучення.